

ayırmayıp melâmete eserin ilk bölümünde şataha da üçüncü bölümde sekine temini açıklarken temas etmiştir.

Kur'an, hadis ve Meşnevîyi temel kaynakları olarak zikreden müellif Meşnevî'nin sülük ilmini ve tasavvufi anlayışı nazmen anlattığını, *Minhâcü'l-fukarâ'*nın bu eserin çerçevesini nesren ihtiva ettiğini söyler. Kitapta *Menâzilü's-sâ'i-rîn*'den başka *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye* başta olmak üzere *'Avârifü'l-mâ'ârif*, *İh-yâ'u 'ulûmi'd-dîn*, *Kütü'l-kulûb*, *Gül-şen-i Râz*, *Şerhu'l-menâzil*, *Şerhu'l-Hikemi'l-Atâ'iyye* gibi eserlerden istifade edilmiş, ayrıca Cüneyd-i Bağdâdi, Sehi et-Tüsterî, İbn Hafîf, İbnü'l-Fârîz, Ferîdüddin Attâr, Sadreddin Konevî, Muhammed Pârsâ, Fahreddin er-Râzî ve Beyzâvî gibi sûfi ve âlimlerin görüşlerine sık sık atıfta bulunulmuştur. *Menâzilü's-sâ'i-rîn*'in yazılışının ardından oluşan tasavvufi birikimin *Minhâcü'l-fukarâ'*da kullanıldığı ve Herevî'nin eserinin Meşnevî ve *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye* kültürü bağlamında serhediği söylenebilir.

Birçok yazma nüshası bulunan kitap (Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 87 | 1028/1619 tarihli müellif müsveddesi), 2166; Süleymaniye Ktp., İzmirli İsmail Hakkı, nr. 1260), sonuna müellifin *Hüccetü's-semâ* risâlesi ilâve edilerek Bulak (1266) ve İstanbul'da (1286) basılmıştır. Eserin *Minhâcü'l-fukara* (*Fakîrların Yolu*) adıyla sadeleştirilmiş metni birçok yanlışlık içermektedir (haz. Sadettin Ekici, İstanbul 1996). *Fukaranın Yolu* adlı özet halindeki sadeleştirme ise başarılı bir çalışmadır (haz. Afif Tektaş, nr. Mustafa Çiçekler, İstanbul 2004). *Minhâcü'l-fukarâ'*nın birinci bölümünün dokuz (semâ) ve onuncu (mukabele) başlıklarını Marijan Molé tarafından Fransızca'ya tercüme edilmiştir ("Les danses sacrés", *La danse extatique en Islam*, Paris 1963, s. 252-273).

Ankaravî'nin en son telif ettiği *Nisâb-i Mevlevî* adlı Farsça eser *Minhâcü'l-fukarâ'*nın muhtasarı niteliğindedir. Şeyhüislâm Yahyâ Efendi'nin isteği üzerine kaleme alınan kitap üç bölüm, otuz başlık ve 100 dereceye ayrılmış, konu ve temimlerle ilgili olarak Meşnevî'den beyitler zikredilmiştir (Süleymaniye Ktp., Serez, nr. 1524). Eser Tâhirülmevlevî tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir (MÜİF Ktp., Tasnif Dışı Yazmalar, nr. 769). Müellifin *Derecâtü's-sâlikîn* adlı Arapça kitabı *Minhâcü'l-fukarâ'*nın üçüncü bölümünün özetini içerir (Süleymaniye Ktp., Haci Mahmud Efendi, nr. 2674).

BİBLİYOGRAFYA :

Ankaravî, *Minhâcü'l-fukarâ*, Bulak 1256; a.mlf., *Şerh-i Mesnevî*, İstanbul 1289, III, 703; a.mlf., *Derecâtü's-sâlikîn*, Süleymaniye Ktp., Haci Mahmud Efendi, nr. 2674; a.mlf., *Nisâb-i Mevlevî*, Süleymaniye Ktp., Serez, nr. 1524; Erhan Yetik, *İsmâ'il-i Ankaravî: Hayatı, Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri*, İstanbul 1992, s. 123 vd.; Mustafa Kara, "Tasavvuf Kitâbiyatında Makamların Sayıları Tasnîfi ve Usûl-i Âşere Geleceği", *Fikir ve Sanatta Hareket*, VII/11-12, İstanbul 1980, s. 10-14.

ERHAN YETİK

MİNHÂCÜ'L-KERÂME
(منهاج الكرامة)
İbnü'l-Mutahhar el-Hilli'nin
(ö. 726/1325)
İsnâaşeriyye Şâisi'nin imâmete dair
görüşlerini savunduğu eseri.

Tam adı *Minhâcü'l-kerâme fî ma'rîfeti'l-imâme*'dir. Kâtib Çelebi eserin adını *Minhâcü'l-istikâme fî ihsâbâti'l-imâme* olarak kaydeder (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1870). Hillî, mukaddimeye kitabı İlhanlı Hükümdarı Muhammed Hudâbende Olcaytu'ya takdim etmek için yazdığını belirtir. Bu sebeple eserin Olcaytu'nun tahta çıktığı 709 (1309) ile öldüğü 716 (1316) yılları arasında kaleme alınmış olması gereklidir. Ayrıca Olcaytu'nun Şii telakkîyi benimsemesinde bu eserin etkili olduğu kabul edilir.

Kitap bir mukaddime ile altı bölümden (fasıl) oluşur. Mukaddimeye imâmet inancının akîdenin rüknlerinden biri sayıldığı ve zamanın imamını tanımadan ölen kimse Câhiliye ölümüyle öleceğine ilişkin bir rivayete dayanılarak bu inancın cennete girmeye vesile olacağı ileri sürürlür. Birinci bölümde imâmetin gerekliliği

üzerinde durulur ve imâmet aslah ilkesiyle temellendirilmeye çalışılır. İkinci bölümde imâmiyye'ye tâbi olmanın gereklilikleri anlatılır. Altı madde halinde sıralanan bu gerekliliklerin birincisine göre imâmiyye'nin usul ve fûrû bakımından en iyi mezhîhep olduğu belirtilir ve ilâhiyyât bahislerinde Mu'tezile telakkisine benzeyen görüşler ortaya konur. İmamların da peygamberler gibi ismet sifatına sahip bulunduğu savunularak onlara mutlak mânada tâbi olma tezine teolojik bir dayanak oluşturulmaya çalışılır. Daha sonra Ehl-i sünnet'le imâmiyye arasında sıfatlar konusunda bir karşılaştırma yapılır, rû'yetullahın imkânı ve kelâmullahın kadîm oluşu gibi imâmiyye telakkisine aykırı düşen görüşler eleştirilir. İkinci gereklîde imâmiyye'ye uymanın zaruretine dair nakîl deliller zikredilir. Ümmetin yetmiş üç firkaya ayrılacağı ve bunlardan yalnız birinin kurtulacağına dair Hz. Peygamber'e atfedilen rivayette kurtulacak firkadan imâmiyye'nin kastedildiğine ilişkin olarak Nasîrûddîn-i Tûsî'nin yaptığı yorum delil gösterilir; ayrıca, "Ehl-i beytim Nûh'un gemisine benzer, ona binen kurtulur" anlamındaki bir rivayet Resûl-i Ekrem'e izâfe edilip mezhebin hâkiliğine vurgu yapılır. Üçüncü gereklîde imâmiyye'nin kurtuluşa ereceğine dair inançlarının bulunduğu, Ehl-i sünnet'te ise böyle bir geleneğin görülmmediği belirtilerek bu durumun imâmiyye'nin uyulmaya daha lâyık olduğunu kanıtladığı ileri sürüller. Dördüncü gereklîde imâmiyye'nin görüşlerini, elinde hârikulâde olaylar zehur eden Hz. Ali başta olmak üzere fazilet ve ilim sahibi imamlardan aldığı ifade edilir. Beşinci gereklîde imâmiyye'nin hâkînâsında hiçbir konuda taassup içinde bu

MİNHÂCÜ'l-KERÂME

lunmadığı, buna karşılık Ehl-i sünnet'in belli meselelerde taassup gösterdiği belirtiliir. Meselâ Sünñîler'in Hz. Ömer'i "el-Fârûk" diye isimlendirip Hz. Ali'ye bu sıfatı vermemeleri, ilâhî emre muhalefet ettiği halde Hz. Âişe'ye saygı göstermeleri, tek bir kelime bile yazmadığı halde Muâviye'yi vahiy kâtibi kabul etmeleri taassuplarının kanıtı olarak ileri sürürlür. Altıncı gerekçede İmâmiyye'ye muhalif olan Sünñî âlimlerinin Hz. Ali'nin fazileti ve imâmetinin meşrû kabul edilmesine ilişkin görüşleri zikredilir.

Minhâcü'l-kerâme'nin üçüncü bölümünde Resûlullah'tan sonra Hz. Ali'nin meşrû devlet başkanı olduğuna ilişkin nakîl ve akîl delillere yer verilir. Burada Kur'an'dan çıkarılan kırk delil ileri sürürlür ve hadislerden de destek alınır. Ayrıca Hz. Ali'nin şahsî özellikleri de imâmetinin kanıtları arasında sıralanır. Dördüncü bölümde Hz. Ali'nin arkasından gelen diğer imamların imâmeti birtakım nakillere dayanılarak temellendirilmeye çalışılır. Bunların başında Şîiler'ce mütevâtîr kabul edilen şu rivayet gelir: "Nebî, Hüseyin hakkında şöyle buyurmuştur: Bu imamın kardeşidir ve imam oğlu imamdır, dokuz imamınbabasıdır. Dokuzuncusu kâimlidir, benim adımı ve künymi taşıır, yeryüzünü adaletle doldurur." Beşinci bölümde Hz. Ali'den önce halife olanların meşrû imam konumunda bulunmadıklarına dair âyet ve hadislerin yanı sıra bazı uygulamalarından hareketle çeşitli deliller ortaya konmaya çalışılır. Hz. Ömer'in teravîh namazı konusundaki uygulaması onun hilâfetinin geçersizliğine dair bir örnek diye nakledilir. Kitabın altıncı bölümünde Sünñîler'ce Hz. Ebû Bekir'in hilâfetine dair öne sürülen delillerin eleştirisine yer verilir.

Ehl-i sünnet'e reddiye olarak yazılmış ve imâmetin en önemli inanç esası olduğu vurgulanan *Minhâcü'l-kerâme*'de konuya ilgili nasların Şîa'nın görüşleri doğrultusunda subjektif yorumlara tâbi tutulduğu görülmektedir. Ancak eserde Şîa'nın imâmet anlayışında ağırlıklı bir yer tutan küçük ve büyük gaybet ayrimına temas edilmemektedir (Laoust, XLVI/1 [1978], s. 7, 55).

İbn Teymiyye, *Minhâcü'l-kerâme*'de ileri sürülen iddiaları tek tek ele alıp reddederek eleştirilere cevap verdiği *Minhâcü's-sünne** adıyla hacimli bir eser kaleme almıştır. Birçok yazma nüshası bulunan (Schmidtke, s. 95) *Minhâcü'l-kerâme* Tebriz (1286, 1290, 1296) ve Tahran'da (1298) yayımlandıktan sonra M. Re-

şâd Sâlim tarafından *Minhâcü's-sünne* ile birlikte neşredilmiştir (Kahire 1382/1962, 1409/1989).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Mutahhar el-Hilli, *Minhâcü'l-kerâme* (nşr. M. Reşâd Sâlim), Kahire 1382/1962; Takyyüddin Ibn Teymiyye, *Minhâcü's-sünne* (nşr. M. Reşâd Sâlim), Riyad 1406/1986, I, 4-11; *Kesfü'z-żunûn*, II, 1870, 1872; Serkîs, *Mu'cem*, I, 240-241; *A'yânü's-Şî'a*, V, 399; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), II, 227-228; Sabine Schmidtke, *The Theology of al-'Allâma al-Hilli* (d. 726/1325), Berlin 1991, s. 52, 95; Henri Laoust, "La critique du sunnisme dans la doctrine d'al-Hilli", *REI*, XXIV (1966), s. 36-52; a.mlf., "Les fondements de l'imamat dans le Minhâq d'al-Hilli", *REI*, XLVI/1 (1978), s. 3-56; M. Sait Özvervarlı, "İbn Teymiyye, Takyyüddin", *DIA*, XX, 411.

 SALIH SABRI YAVUZ

MİNHÂCÜ's-SÜNNE

(منهاج السنة)

İbn Teymiyye'nin
(ö. 728/1328)

İbnü'l-Mutahhar el-Hilli'ye ait
Minhâcü'l-kerâme adlı esere
yazdığı reddiye.

Tam adı *Minhâcü's-sünneti'n-nebeviyye fi nakzî kelâmi's-Şî'a ve'l-Kaderîyye* olup bazı kaynaklarda *Red 'ale'r-Revâfiż fi'l-imâme 'alâ İbn Muṭâħħar* (Safedî, VII, 26), *Minhâcü's-sünneti'n-nebeviyye fi nakzî kelâmi's-Şîya' ve'l-Kaderîyye* (*Keşfü'z-żunûn*, II, 1872), *Minhâcü'l-i'tidâl fi nakzî kelâmi ehli'r-Râfiż ve'l-i'tizâl* (*İzâhu'l-meknûn*, II, 585) şeklinde kaydedilmiştir.

İbn Teymiyye, eserini telif etme amacını belirtirken Ehl-i sünnet'ten bir grubun Şîi bir âlimin İmâmiyye mezhebini özendiren, dinî bilgisi eksik yöneticileri etkileyebilecek nitelikte bir kitabını kendisine getirdiğini ve müslümanlarından bazı Bâtinîler'in bu görüşlerin yayılmasına kat-

kıda bulunduğu söylediğini anlatır. Bu kişilerin özellikle İlhanlı Hükümdarı Olcaytu Han'ın Şîi görüşlerine meyletmesine sözü edilen kitabın etkili olduğunu ifade edip kendisinden bir reddiye yazmasını istediklerini bildirir (*Minhâcü's-sünne*, I, 4-8, 21). Olcaytu Han ile iyi münasebetler kuran Şîi taftârı Mekke Emîri Humeyde ile İbn Teymiyye arasında cereyan eden tartışmanın da eserin telifine zemin hazırladığını söylemek gerekir (*DIA*, XX, 393).

Müellifinin beyanlarından 710 (1310) yılı civarında yazılışı anlaşılan *Minhâcü's-sünne*, *Minhâcü'l-kerâme*'nin iç planına paralel biçimde bir mukaddime ile altı bölümden (fasıl) meydana gelir. Eserde İbnü'l-Mutahhar'in temas etiği konular tek tek ele alınır ve ileri sürülen iddialar akîl ve nakîl delillerle cevaplandırılır. Bu arada konuya dolaylı bağlantısı olan bazı hususlara dair bilgiler de verilir. Sistemati bir muhtevaya sahip olmayan *Minhâcü's-sünne*'nin girişinde yazılış amacının yanı sıra genel olarak Şîa (Râfiża) ile ilgili değerlendirmeler yapılır ve Hillî'nin mukaddimesinde öne sürdüğü iddialar reddedilir. Birinci bölümde, Hillî tarafından Ehl-i sünnet'e nisbet edilen görüşlerden olmak üzere ilâhî fiillerin hikmetle mualle olmayı, hüsün - kubuh, salâh - aslah vb. hususlar aslina uygun biçimde incelenir. Ayrıca hilâfetle ilgili tartışmalar ve Hz. Ali'nin hilâfetinde ümmetin icmâ ettiği iddiaları üzerinde durulur. İkinci bölümde İmâmiyye'ye tâbi olmanın zorunluluğuna dair görüşler eleştirilir. Allah'ın sıfatları hakkında Ehl-i sünnet'e yönelikten tenkitler cevaplandırılır ve bunların imâmetle ilgisinin bulunmadığına dikkat çekilir. Burada kelâmcılarla filozolar da eleştirilir. Râfiżîler'in peygamberlerin mâsumiyetiyle ilgili telakkisi reddedilir, nübûvvetten önce ve sonra kendilerin-

Minhâcü's-sünne'nin
ilk iki sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
Reisülküttâb
Mustafa Efendi,
nr. 559)

